

tum statum, et aliunde illæ excedunt in ob-
jecti dignitate.

DISPUTATIO V.

DE PRÆCEPTIS CHARITATIS.

Nonnulla quæ circa hæc charitatis præ-
cepta late hic agitari poterant, ideo vel om-
nino hic omittimus, vel breviter quidem at-
tingimus, quia communia sunt præceptis alia-
rum virtutum fidei, spei et pœnitentiæ, de
quibus jam satis in propriis materiis. Cætera,
quæ hujus loci sunt propria, eo ordine pro-
sequemur, ut in hac disputatione de internis
præceptis, postea de peccatis contrariis, tan-
dem de exterioribus præceptis, contrariisque
peccatis disseramus.

SECTIO I.

*Utrum sit præceptum datum de diligendo Deo
super omnia.*

1. *Prima conclusio.* — Dico primo: omni-
bus hominibus impositum est hoc præceptum.
Constat Deuteron. sexto: *Diliges Dominum
Deum tuum, ex toto corde tuo*; Matthæi 10 et
22: *Hoc est primum, et maximum mandatum.*
Dicitur autem primum, non quod primum lo-
cum teneat in Decalogo, ut quidam volunt,
sed quia est præcipuum, et eminenter conti-
net reliqua. Unde proprie non continetur in-
ter præcepta Decalogi, sed supponitur tan-
quam omnium fundamentum, ut docet divus
Thomas, prima secundæ, quæstione 100, arti-
culo tertio, et secunda secundæ, quæstio-
ne 44, articulo primo; Conradus, illo articulo
tertio; et Burgens., Exodi 20, in addit. 1. Et
traditur in materia de legibus¹, ac patet Deu-
teron. sexto, et Exod. 20. Ratio conclusionis
est, quia hujusmodi dilectio est medium ne-
cessarium ad salutem, ut patet ex materia de
Gratia: omnia autem talia media cadunt in
præceptum. Sed contra, nam finis præcepti
non cadit in præceptum; finis autem præ-
cepti est charitas, 1 ad Timot. 1. Responde-
tur illud esse verum de fine extrinseco, qui a
materia præcepti distinguitur; secus vero est
de eo præcepto, cujus materia est actus circa
ipsum finem².

2. *Secunda conclusio tripartita.* — Dico se-

¹ Vide lib. 9 de Leg., c. 4, num. 4.

² Videatur auctor, l. 2 de Leg., c. 10 et 11.

cundo: hoc præceptum, ut spectat ad Deum
finem naturæ, naturale est, et ut ad Deum fi-
nem gratiæ, simpliciter supernaturale, etsi
connaturalis sit ipsi gratiæ. Prior pars proba-
tur, quia jus naturale est de his bonis ad quæ
homo natura sua inclinatur, teste D. Thoma,
prima secundæ, quæstione trigesima quarta;
sed ad hunc amorem homo natura sua incli-
natur, ut supra, disputatione primæ, sectione
quinta, ostensum est; ergo. Secundo, homo
ex lege naturæ tenetur diligere Deum, sicut
et honorare, et cognoscere; ergo eadem lege
tenetur amare Deum aut supra se, aut æque,
aut infra se. Hæc duo ultima dici nequeunt,
quia impossibile est actum inordinatum præ-
cipi lege naturæ; ergo tenetur diligere super
omnia. Tertio, lex naturæ obligat ad amandum
honestum super omne aliud bonum, et præ-
termittit omne commodum, ne contra hon-
estum faciamus; ergo maxime cadit hæc
obligatio in bonum maxime honestum, et
quod est finis totius honestatis. Ultimo, quia
alioquin stando in lege naturæ, nullum esset
peccatum mortale, quod est error. Sequela
patet, quia ratio peccati mortalis in hoc maxi-
me consistit, quod est contrarium dilectioni
super omnia.

3. *Secunda pars conclusionis est de fide, pro
qua vide l. 2 de Grat., c. 6, et lib. 6, c. 8.* —
Tertia pars ostenditur. — Secunda pars est
certa, et de fide, ex principiis positis in mate-
ria de Gratia, ubi ostendimus actus fidei, spei
et charitatis esse supernaturales, et præcepta
quibus præcipiuntur, non posse pro viribus
naturæ impleri, inter quos actus perfectissi-
mus est iste amor. In qua re erravit Cajeta-
nus, exponens, illa verba: *Diliges Dominum
Deum tuum*, non intelligi de dilectione quæ
est ex charitate; nam ibi est sermo de summo
mandato, et perfectissimo amore, cui respon-
det vita æterna. Item erravit Almaynus, trac-
tatu de Charitate, capite 9, ubi dicit posse
servari hoc præceptum naturaliter; quod
etiam tribuitur aliis Theologis, in 3, distinct.
28, dicentibus Decalogi præcepta esse natura-
lia quoad substantiam. Sed sententia Almayni
erronea est; nam simpliciter dicendum est
hoc præceptum esse supernaturale, nec posse
servari sine gratia, ut tradunt omnes Theolo-
gi¹ et divus Thomas, prima secundæ, quæ-
stione 100, articulo secundo. An vero actus sit
supernaturalis quoad substantiam, in opinio-

¹ Vide lib. 1 et 2 de Grat., per varia ca-
pita.

ne est, quamvis longe probabilius sit esse su-
pernaturalem in substantia¹. Ultima pars
clara est; nam finis ultimus connaturalis
gratiæ est Deus clare visus; unde supernatu-
ralis cognitio, et amor sunt veluti proprieta-
tes gratiæ; ergo et præcepta, quæ de his acti-
bus dantur. Unde hac ratione præceptum hoc
obligavit in lege naturæ. Videantur dicta in
simili de præcepto fidei, disp. 13.

SECTIO II.

Ad quid obliget hoc præceptum.

1. *Primum dubium, quid importet par-
ticula, super omnia, in præcepto charita-
tis.* — Præcipua difficultas est, quam obli-
gationem imponat illa particula *super om-
nia*, in qua duo sunt certa. Primum, præ-
cipi, illo verbo, ut objective diligamus Deum
magis quam alia, quia majora bona illi debe-
mus velle, scilicet, divinum esse, divinos ho-
nores. Secundo, præcipi etiam ut appetitiæ
magis diligatur, id est, ut ultimus finis, et ita
firmiter, ut paratus sit homo ex vi hujus amo-
ris ad faciendum omnia quæ necessaria sunt
ad hunc finem obtinendum, et ad conservan-
dum ejus amorem, et negligenda omnia quæ
repugnant huic fini, quam vim habent verba
illa: *Ex toto corde, et ex tota anima tua.* (Vide,
si placet, de particula *super omnia*, l. 1 de
Grat., c. 31, a n. 2).

2. *Non importat intensionem actus.* — Dif-
ficultas tamen est, an teneamur ratione illius
particulæ diligere summa intensione. Sed bre-
viter dico, hoc præcepto non exigi a nobis cer-
tum aliquem intensionis terminum, seu gra-
dum, atque adeo non teneri nos ad hanc sum-
mam intensionem². Primum, quia solum peti-
tur a nobis verus et absolutus amor Dei, ut ul-
timus finis gratiæ et naturæ, in quem omnia
referamus; sed hic actus potest esse sine certa
intensione, præter minimam, si forte actus et
habitus illam natura sua determinant³. Minor
patet, quia illa perfectio dilectionis Dei per-
tinet ad speciem et naturam talis actus, qui
salvatur in quamvis intensione. Secundo, si
requiratur certa intensio, peto in quo gradu:
nam præceptum debet esse clarum. Dices re-

¹ Vide lib. 2 de Grat., a c. 4.

² Vide auctorem de Pœnitent., disput. 4,
sect. 4.

³ De termino qualitatum late in Metaphys.,
disp. 46, sect. 4.

quiri in summa. Sed contra; nam hic gradus
vel sumitur simpliciter summus, et hoc non,
tum quia nullus est talis gradus in charitate;
tum quia licet esset, non possumus illum ha-
bere; alias oporteret ad servandum hoc præ-
ceptum tam intense amare Deum, quantum
amat anima Christi; vel intelligitur respec-
tive, comparando intensionem hujus amoris
ad intensionem aliorum amorum, qui sunt in
homine; sed neque hoc dicitur probabiliter,
quia talis obligatio, neque ex sacra Scriptura,
neque ex traditione, neque ex certa ratione
colligitur. Secundo, quia vel hæc obligatio est
per se, vel per accidens, ratione periculi, ne,
si creatura ametur intensius, Deus vincatur
ab amore creaturæ. Primum, non per se,
quia præcepta non obligant ad conatum po-
tentis, neque ad istas comparationes, vel re-
spectus, præcipue cum fere non sit homini
intelligibile quem actum eliciat intensiorem.
Secundum accidere fortasse potest aliquando,
sicut tenetur homo vitare omnes occasiones
peccandi; tamen hoc neque semper neque re-
gulariter accidit, quia, ut supra dixi, hic
amor de se est constantior et firmiter; tum
quia alias deberet homo eadem ratione fre-
quentius exercere actus amoris Dei quam
creaturæ, ne se exponeret illi periculo.

3. *Confirmatur primo data resolutio.* — Un-
de confirmatur, nam vel hæc major intensio
intelligitur in actu, vel in habitu; non pri-
mum, quia sicut possem nunc actu diligere
creaturam, et non Deum, ita possem elicere
actum amoris creaturæ intensiorem sine pec-
cato; neque oportet habere semper respectum
ad actus amoris Dei, qui præcesserunt; nam
illud est onus gratis impositum, et intolerabi-
le; alias necesse esset eum, qui intensiori
actu peccavit, intensiori etiam actu converti,
ut possit justificari, quod est impossibile.
Neque etiam secundum dici potest de ha-
bitu; tum quia præcepta non dantur per
se de habitibus, ut jam dicam; tum quia
habitus proportionantur actibus. Confirma-
tur adhuc, nam ex opposita sententia sequun-
tur multa incommoda; semper enim ma-
ter dubitare posset an peccet mortaliter di-
ligendo filium; sequitur item actum alias ho-
nestum propter solam intensionem fieri ma-
lum; et veniale peccatum ex objecto, ex sola
intensione fieri mortale. Tertio, hoc præcep-
tum ad majorem intensionem obligaret unum
hominem quam alium, solum quia majori
affectu diligit res alias.

4. *Extenditur eadem resolutio comparata*

ad charitatem proximi. — Addo ultimo: si comparatio fiat inter actus charitatis, non solum non est præceptum, sed neque consilium positive diligere intensius Deum quam proximum, ut patet ex dictis disputatione 1, sect. 4; nam charitas potest esse æque intensa respectu Dei et proximi, et consilium est diligere ex tota intensione charitatis, tam Deum quam proximum; dico *positive*, nam negative consilium erit neminem intensius diligere, quam Deum.

5. *Secundum dubium, an modus charitatis cadat sub præcepto.* — Hinc expeditur illud dubium, de quo Theologi, cum D. Thoma 1. 2, quæstione 100, art. 10, an modus charitatis cadat sub præceptum. Hic modus charitatis intelligi potest vel respectu actus eliciti a charitate, vel quasi modificati ab illa; hoc secundo modo¹, modus charitatis non cadit per se in præceptum, quia præcepta obligant ad substantiam actus in ordine ad fines proximos; relatio vero in finem ultimum facta ab operante per se non est nisi ad honestatem, neque cadit in præceptum, ut in 1. 2, in materia de Bonitate et malitia humanorum actuum, ostensum est, disp. 6, sect. 1. Alio autem sensu varii modi intelligi possunt in actu charitatis, qui ad duo capita revocantur: quidam enim sunt modi essentialia, ut esse amorem appetitativum summum, et propter talem bonitatem, etc. Et hujusmodi cadunt in præceptum, quia pertinent ad substantiam ejus; alii vero sunt accidentales modi, ut duratio, intensio, etc. Et hi non cadunt in præceptum, ut diximus.

6. *Tertium dubium, an sit præceptum de habitu charitatis.* — Tertio, dubitari potest an non solum obligemur hoc præcepto ad actus eliciendos, sed etiam ad comparandos habitus. Affirmat Marsilius, in 2, quæstione 18; Paludanus, in 3, distinct. 37, quæstione 2, articulo 2. Respondetur tamen hic nullam posse esse controversiam; omnia enim præcepta per se primo dantur de actibus, quia solum dantur de iis quæ sunt in nostra potestate; de habitibus vero non dantur, nisi quatenus pendent ex actibus nostris, vel consequuntur illos, ut in simili diximus in materia de Fide, disp. 13, sect. 5, num. 9.

7. *Quartum dubium, an ex præcepto dicto exterior aliqua obligatio oriatur.* — Ultimo, du-

¹ De quo consule generalem doctrinam, 1. 2 de Leg., c. 10 et 11, et specialem, tom. 4 de Pœn., disp. 15, sect. 1, n. 15.

bitari potest an ex hoc præcepto, qui per se est de actu interiori, oriatur obligatio ad aliquem actum exteriorem erga Deum. Respondetur dupliciter posse intelligi hoc præceptum obligare ad actum externum: primo, remote per modum operantis; et hoc modo omnia præcepta dici possunt pertinere ad charitatem, quia omnia sunt necessaria ad servandam charitatem, et radicanur in ea, qua de causa dicitur: *Qui non diligit me, sermones meos non servat.* Alio modo intelligi potest proxime et proprie, et hoc modo raro quidem, sed interdum potest obligare hoc præceptum ad actum externum, quia sicut amicitia erga homines requirit aliquando opera externa, ita et amicitia erga Deum, quando illa sunt ad ejus honorem necessaria, ut sequenti sectione dicemus. Verum est vix posse assignari aliquem actum externum, qui non possit sub aliqua alia ratione immediate oriri ab alia virtute; nihilominus obligatio propria exercendi talem actum oriri potest ex charitate.

SECTIO III.

Quando obliget hoc præceptum.

1. *Prima conclusio.* — *Refellitur ut erronea.* — *Secunda sententia etiam.* — *Tertia exploditur ut diminuta.* — In hoc præcepto virtute continetur aliquid negativum, ut non habere Deum odio, et sic obligat semper et pro semper. Difficultas vero est de affirmativo, id est de eliciendo actu amoris. Quidam igitur, in quibus est Capreolus, 2, dist. 18, quæst. unie., art. 3, ad 2 Scoti contra 4 conclus.; Conrad., 1. 2, quæst. 100, art. 10, volunt obligare quocumque obligat aliud præceptum, quia nullum aliud potest perfecte adimpleri, nisi intercedat charitas; verbi gratia, si obligat præceptum eleemosynæ, obligare etiam præceptum charitatis ut imperet eleemosynam; quod si quis det eleemosynam sine tali amore, eum transgredi non quidem præceptum eleemosynæ, sed charitatis. Sed errant, nullum enim est probabile fundamentum hujus obligationis, cum ille actus non sit necessarius ad servandum aliud præceptum. Præterea repugnant omnibus Theologis. Alii affirmant diebus festis, ut Scot., in 4, distinct. 27, quæstione unica; Tabiena, verbo *Charitas*, quæst. 20; Angelus, verbo *Feria*, num. 41; Gabriel, in 3, distinct. 37, quæst. unie., art. 3; Almainus, quæst. unica. Sed errant; etenim nulla ratio est quæ præ-

scribat illud tempus, neque lex divina positiva, cum dies festi sint determinati lege humana positiva, quæ per se non determinat de actibus interioribus, nisi quatenus sunt necessarii ad exteriores; omnia autem quæ exterius perficiuntur diebus festis, perfici possunt sine hoc actu amoris Dei. Ita Div. Thomas 2. 2, quæst. 100, art. 4, ubi Cajetanus et alii; Sotus, lib. 2 de Justitia, quæst. 4, art. 4; Navarr., in Sum., cap. 11 et 13. Præterea alii docent obligare in articulo mortis, in quo per se loquendo videtur obligare; tamen totam obligationem rejicere in illud tempus, plane repugnat tanti præcepti dignitati; plus enim requirit divinæ amicitiae ratio; tum quia divina præcepta sæpius obligant; tum quia hic amor debet esse regula et principium necessarium actionum; ergo inordinatum est rejicere illum in finem vitæ. (Consulatur auctor disp. 15 de Pœn., sect. 6, a num. 3.)

2. *Quarta sententia cum suis modificationibus.* — *Non placet.* — *Attritio sufficiens ut adultus accedat ad baptismum, de quo auctore, disp. 28, de Sacr., sect. 2.* — *De tempore martyrii idem auctor. disp. 29 de Sacram., sect. 2, parag.* Potest tamen. — Tandem alii concedunt obligare in primo instanti usus rationis, postea vero in quibusdam eventibus. Primo, si baptismus sit ab adulto suscipiendus. Sic Sotus, libro primo de Natura et gratia, capite 22, et libro 2 de Justitia, quæst. 3, art. 10. Secundo, si adeundum sit martyrium, vel aliud difficile, et egregium opus inchoandum; sic Sotus ibidem. Tertio, quando aliquod insigne beneficium a Deo recipimus; sic Sotus, eodem art. 10; et Medina, libro 1 Summæ, c. 14. Quarto, cum conspicimus injuriam honori divino fieri, et possemus impedire. Ita Sotus, citatis locis, et Navarr., Summ., cap. 11, num. 4. Cæterum hæc non placet, et quidem primum illud de instanti usus rationis satis rejectum est in 1. 2¹. Rursus primus casus non est verus, etiam si is qui accedit ad baptismum, antea non habuerit contritionem. Ratio est, nam qui accedit ad baptismum solum tenetur ita se disponere, ut digne recipiat; hoc autem præstabit si attritionem habeat, ut satis constat ex materia de baptismo. Major constat ex generali lege sacramentorum; neque enim est hic, unde aliam peculiarem obligationem fingamus; quod enim ait Sotus, militem, cum primum

¹ Tract. 5, disp. 2, sect. 8; et de Opere sex dierum, l. 3, c. 12, a num. 15.

militiæ ascribitur, debere se et omnia sua referre in principem, parum urget ad tantam obligationem inducendam; satis enim est habere propositum sequendi militiam, et ea præstandi ad quæ boni milites tenentur, quod præstari potest sine hoc actu amoris. Ad hæc in martyrio nihil est certum, nam si quis jam probabiliter sit in gratia, erit obligatio communis etiam iis qui sunt in articulo mortis, nisi per accidens aliquid aliud sit magis necessarium propter difficultatem operis, ut jam dicam; quod vero additur de opere egregio inchoando, sine fundamento dicitur; satis enim erit orare, vel quid simile facere. Tertius casus non est verus, quia post acceptum beneficium satis erit gratias agere, ut satisfaciatur præcepto, et ad hoc non statim obligatur homo sub mortali. Ultimus casus neque ipsi Soto videtur sufficiens, sed addit Navarr. supra, num. 9, tunc obligare amorem Dei, quando obligat amor proximi. Sed neque hoc verum est, quia potest actus amoris proximi exerceri sine actu amoris Dei.

3. *Prænotatio pro vera sententia.* — *Prima conclusio.* — Obligatio igitur temporis pro quo obligat præceptum affirmativum, assignari potest vel per se ratione honestatis vel necessitatis ipsius operis præcepti, vel propter aliud ad quod interdum est necessarium, ut cum homo obligatur ad orandum propter tentationem occurrentem. Dico igitur primo: propter occurrentem extrinsecam necessitatem, duobus modis obligari potest homo ad eliciendum actum amoris Dei super omnia; primo, si necesse sit contritionem habere, ut in articulo mortis, præcipue si quis haberet conscientiam peccati mortalis, et credo obligare etiam si sit copia confessoris, propter gravissimum negotium, et periculum salutis æternæ, in quo excludendum est omne dubium, quoad fieri potest, ut in materia de poenitentia dicitur¹. Secundo, si necessarium sit ministrare ex officio, vel recipere sacramentum, eum qui conscientiam habet peccati mortalis, et non confitetur vel quia non potest, vel quia non vult. Alii addunt tempus gravissimæ tentationis, præcipue si quis judicaret esse opportunissimum remedium, et quasi necessarium medium, se ad gratiam disponere, vel ad amorem Dei se excitare ad vincendam tentationem; quod interdum fortasse probabile est, raro tamen moraliter accidit. Item erit si occurrant similes actus, in quibus propter extrinsecam rationem

¹ Disp. 5, sect. 4, num. 19.

necessarium sit uti divino amore, et comparare Dei amicitiam, tanquam convenientem dispositionem ad talem finem: tamen, quia in his casibus præceptum amoris Dei non obligat ratione sui, sed alterius, ejus omissio non est peccatum contra hoc præceptum, sed contra illud ratione ejus est necessarium.

4. *Secunda conclusio.* — Dico secundo: aliquando præceptum hoc per se obligat. Ratio est, quia hoc præceptum per se habet vim obligandi; ergo habet per se tempus necessarium. Item amor Dei per se est necessarius ad salutem. Cæterum articulus temporis non tam affirmative quam negative assignari potest: sicut in præcepto restitutionis dicitur obligare ad non multum differendam restitutionem, licet non possit assignari primum instans restitutionis, ita dico post usum rationis teneri hominem non multum differre actum amoris, præcipue ut cognovit Deum esse ultimum finem, et esse sic diligendum; hinc sequitur, etiam post primum actum, teneri hominem non prorsus cessare tota vita ab hoc amore, sed aliquando illum iterare, propter rationes factas contra tertiam sententiam; est enim consentaneum, ut Dei amor, propter quem creatus est homo, et qui est ultimus finis actionum, non semel tantum ac iterum in tota vita habeatur. Quare, qui per multos annos non exercet hunc amorem, delinquit contra hunc præceptum; quantum vero futurum sit hoc tempus, prudentiæ relinquendum est. (Similem quæstionem disputat auctor de Præcepto pœnit., disp. 15, a sect. 4, et de Præcepto orationis, l. 1 de Orat., c. ultimo.)

SECTIO IV.

Utrum detur præceptum charitatis de proximi dilectione.

1. *Prima assertio.* — Dico primo: tenemur sub præcepto diligere proximum sicut nos ipsos. Est de fide, Matthæi 22: *Diliges proximum tuum sicut teipsum*; ubi particula illa, *sicut*, significat similitudinem, non omnimodam æqualitatem, ut exponunt Hieronymus, D. Thomas et reliqui Theologi; nomine vero proximi quid intelligendum sit, jam supra exposuimus, disp. 1, sect. 1, a num. 3.

2. *Secunda.* — Dico secundo: Præceptum hoc et naturale est et supernaturale, prout in actum naturalem vel supernaturalem cadit. Prior pars satis constat, et quia id dictat ratio naturalis, et quia nihil est magis necessarium

ad generis humani conservationem, pacem et justitiam tutandam; et quia alioquin nunquam contra proximum peccaremus, ut in simili supra, sectione prima, numero secundo, arguebamus de Deo. Posterior pars est contra Cajetanum, qui, Deuteronom. 6, et Matth. 22 exponens, hoc præceptum dicit solum intelligi de dilectione naturali, quia supernaturali dilectione nunquam tenemur diligere proximum; consentit fere Navarr., c. 14, n. 8 et 9.

3. *Errant prædicti auctores.* — Sed errant, nam Patres et Theologi æque numerant hoc præceptum inter ea quæ ad charitatem infusam spectant; et Christus, Matth. 22, utrumque æque conjungit, nec est verisimile in uno loqui de uno genere amoris, in alio de altero: imo expresse subjungit: *Secundum autem simile est huic*; et Joannis 15: *Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem*; ergo divinum et supernaturale; et deinde: *Sicut et ego dilexi vos*; ipse autem supernaturali amore et in ordine ad supernaturalem beatitudinem nos dilexit. Unde Paulus dixit dilectionem proximi esse observationem totius legis, quia est necessario conjuncta cum charitate Dei. Quapropter Augustinus, 8 de Trinitate, cap. 7, observat, licet necessarium sit duo præcepta charitatis servare, Dei, et proximi, tamen sæpe in sacra Scriptura unum poni ut sufficiens, quia non potest ab alio separari. Unde sumitur ratio; nam tenemur diligere ex charitate Deum; ergo eodem modo tenemur diligere proximum propter Deum, quia tenemur diligere proximos, ut consortes beatitudinis supernaturalis, et consequenter illis præstare beneficia necessaria non tantum ad naturæ bonum, sed etiam ad supernaturalem beatitudinem.

4. *Quando obliget præceptum amoris erga proximum.* — Difficultas est quando obliget hoc præceptum. Breviter de utroque amore, naturali et supernaturali, in genere dico, quod spectat ad exercitium internorum actuum, per se non obligari nos ad illum actum eliciendum, in illo sistendo, id est, propter amandum tantum, sicut diximus de amore Dei. Ratio differentiæ est, quia amor internus per se non patet proximo, sicut patet Deo. Item amor Dei per se est quidam cultus Deo debitus, non vero sic est amor proximi. Hinc fit hunc amorem internum solum cadere in præceptum, vel quando necessarius est ad opus externum, et beneficium proximo præstandum, vel ad vitandum odium et offensionem proximi, unde tunc obligabit, quando occurrerit

necessitas misericordiæ, de qua supra, vel necessitas vitandi odium, periculum, etc.; et tunc tantum obligari ad hunc actum, quantum ad hos fines fuerit necessarium. Et huc spectant multa quæ de obligationibus charitatis in proximos tradunt scribentes¹, et infra disput. 9 occurrunt. Unde ulterius fit ut regulariter sufficiat amor naturalis, hic enim sufficit ad opera quæ frequenter occurrunt; sæpe tamen oportebit hunc actum esse supernaturalem, quando vel opus est valde difficile et supernaturale, vel est tam magna tentatio, aut periculum odii et vindictæ, ut moraliter non nisi supernaturali amore vinci posse credatur.

SECTIO V.

Utrum hoc præceptum etiam ad inimicos amandum et peccatores obliget.

Prima conclusio. — Hoc loco sermo est de peccatoribus viatoribus, ut supra notavimus; nomine autem inimicorum intelligentur ii a quibus injuriam passi sumus, vel qui nos odio prosequuntur.

1. Dico primo: ex vi hujus præcepti tenemur non odisse peccatores, etiam inimicos. Est de fide; ratio vero est, quia isti sunt proximi; at odium proximi est intrinsece malum; est enim odium rei bonæ et per se amabilis. Est autem sermo de peccatoribus non formaliter, sed ut quidam homines sunt; culpa enim odio haberi potest. Sed contra: nam licitum est interdum desiderare malum peccatoribus, ut Psalmo 9: *Convertantur peccatores in infernum*; et 108: *Constitu super eum peccatorem, et diabolus stet a dextris ejus; cum judicatur, exeat condemnatus*, etc.; ad Galat. 5: *Utinam abscendantur qui vos conturbant*; et similis locutio frequens est in sacra Scriptura. Item Christiani sine scrupulo desiderant mortem inimicis Ecclesiæ; hoc autem desiderium est quoddam odium. Respondetur primo ad illa Scripturæ testimonia, ut in illis sit sensus non optantis, sed prædicentis; secundo, ut sit sensus optantis, si malum referatur ad culpam, non ad personam, ita ut culpæ destructio, non personæ desideretur. Tertio, ut sit sensus optantis malum ipsi personæ, non ex odio, sed ex aliquo honesto fine vel necessitate, vel justæ vindictæ divinæ.

2. *Secunda conclusio.* — Ex quo dico ulterius

¹ Inter hos vide Molin., tract. 3, disp. 9, 10, 13 et 14.

rius, interdum licere desiderare malum temporale proximo propter bonum finem, id est, propter ipsius commodum, vel ad vitandum majus malum. Ratio est, quia malum pœnæ non est intrinsece malum, atque adeo neque intrinsece charitati contrarium; et si sit interdum necessarium ad bonum simpliciter, vel utilius, ut sic potius est bonum. Adde, quia licet velle illum finem; ergo et medium consentaneum. Sed duo in his desideriis servanda sunt, alterum tantum licere ad justum et honestum finem, et ideo tantum et tale malum licere desiderare, quantum ad talem finem necessarium est; quare per se nunquam licet desiderare viatori pœnam æternam, quia per se non est medium ad ullum bonum, licet interdum liceat permittere illam. Communiter etiam in his desideriis intelligitur tacita conditio, nempe, si alia via provideri non potest bono proximorum. Alterum est, aliquando licere desiderare aliquod malum proximo, quod non licet inferre; non enim quidquid licet mihi optare ut eveniat, licet mihi facere, ut patet de proximi morte. Ratio est, quia multa interdum licite fiunt ab alio, quæ a me non possunt licite fieri, quia careo jure et potestate; desiderium ergo est ut unumquodque per legitimas causas fiat.

3. *Tertia conclusio suadetur multipliciter.* — Dico tertio: ex hoc præcepto tenemur positive amare peccatores, etiam inimicos. Constat Matth. 5: *Diligite inimicos vestros*, quæ verba non tantum consilium sed præceptum continent, ut exponunt ibi Patres, idemque habetur ex doctrina Conciliorum Carthag. IV, c. 93, et Agathens., c. 22. Ratio vero est, quia inimicus est proximus et capax beatitudinis. Deinde, *quod tibi non vis, alteri ne facias*; at omnes volumus amari, etiam ab his quos offendimus. Adde quod vindictam sumere ab inimicis propria auctoritate, est contra rationem naturalem; ergo et appetitus vindictæ, cui contrarius est hic amor. Tandem hic amor est maxime necessarius ad conservandam justitiam, et pacem inter homines, ad quem finem referuntur præcepta secundæ tabulæ.

4. *Primum corollarium: præceptum diligendi inimicos non solum est positivum divinum, sed etiam naturale.* — Et hinc constat præceptum hoc non esse tantum positivum divinum, sed etiam naturale, tum etiam quia lex Evangelica non addidit præcepta moralia positiva, præter ea quæ sunt sacramentorum, ex prima secundæ; quæstion. 108. Unde et philosophi hoc præceptum agnoverunt. Dices

impossibile esse ratione naturali persuaderi inimicum esse ex præcepto diligendum, quia nulla ratio boni, quæ sit naturalis, apparet in tali objecto. Deinde difficilius id est quam ut possit per naturam perfici; est enim heroicæ virtutis, ut ait Augustinus, serm. 6 et 9 in Psalm. 118. Ad primum negandum est assumptum; ipsa enim humana natura est sufficiens ratio diligendi; deinde etiam Deus, ut est auctor naturæ. Ad secundum, posse hominem per vires naturæ servare hoc præceptum aliquo modo in ordine ad finem naturalem, quamvis constanter servare hoc præceptum vix aut nunquam sine speciali auxilio fieri possit; hoc tamen commune est cum aliis præceptis. (Vide l. 10 de Legib., c. 21, n. 5, et l. 1 de Grat., præsertim c. 26.)

5. *Secundum corollarium: præceptum diligendi inimicos fuit etiam in lege veteri.* — Secundo, colligitur hoc præceptum fuisse etiam in lege veteri; præcepta enim naturalia sunt communia omni legi, ut probat late Augustinus, sermon. 168 de Tempore. Dices: Christus vocat hoc præceptum suum, quasi eousque nunquam impositum, Matthæi quinto: *Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros*, etc. Respondetur ita loqui, ut explicet necessitatem et obligationem, qua maxime tenebamur de hujus præcepti observatione. Item quia renovavit præceptum jam extinctum. Sed contra: nam ipse refert fuisse dictum in lege veteri: *Odio habebis inimicum*. Respondetur illud verbum non habuisse legem veterem, sed fuisse falsam Phariseorum additionem. Nam quia Levit., decimo nono dicitur: *Diliges amicum tuum sicut teipsum*, inde a contrario sensu falso inferebant inimicum esse odio habendum.

6. *Quando et quomodo obliget præceptum diligendi inimicos.* — Sequitur exponamus quando et quomodo obliget. Respondetur: per se loquendo, solum obligamur ad amandum inimicum, eo tempore et modo quo alios homines. Unde non tenemur per se ad amandum, vel exhibendum signa amicitiae, nisi in eo necessitatis articulo, quo circa alium; nulla enim ratio cogit ad magis diligendum inimicum. Dico *per se*, nam per accidens potest oriri major obligatio ad vitandum scandalum, vel odii significationem. Ita divus Thomas 2. 2, q. 25, art. 8 et 9; Sylvest., verbo *Charitas*; Navar., cap. 24, num. 75.

7. *Primum consecrarium.* — Qui colligunt primo, esse peccatum mortale ex genere a communibus orationibus, aut beneficiis, aut

desideriis, auxiliis, aut signis benevolentiae inimicum excipere; quia moraliter talis exceptio est signum odii, et excitat alium ad odium. Unde parit scandalum, et animarum divisionem; et est injuriosa, nam excipitur proximus tanquam indignior aliis; et hoc modo dicit Chrysostomus, homil. septuagesima prima ad Populum, et homil. sexta in 1 ad Timothæum, et libro de Compunctione cordis, esse nobis præceptum beneficiis prosequi, et orare pro inimicis. Dices: non teneor orare, vel facere omnibus beneficium; ergo possum excipere quem voluero. Respondetur ex D. Thoma 2. 2, quæst. 83, art. 3, interdum simpliciter non teneri nos ad aliquid faciendum; si tamen facimus, teneamur debito ordine et modo facere; ut sæpe non teneris orare, sed, si oras, teneris attente orare; ita ergo in proposito.

8. *Secundum consecrarium.* — Secundo infertur, etiamsi non teneamur simpliciter salutare inimicum, teneri tamen ad resalutandum. Prioris ratio est, quia salutatio est speciale signum benevolentiae, quod non teneor per se loquendo dare; secus per accidens, vel ratione scandali, vel si necessarium judicaretur ad deponendum internum odium, vel certe ad placandum inimicum, et efficiendum ut ipse deponat odium; nam pro salute ejus interdum hoc facere teneamur. Vide Cajetanum, Matthæi quinto, ibi: *Esto consentiens adversario tuo*. Secunda pars sumitur ex divo Thoma, et Cajetano supra; Sylvestro, verbo *Charitas*, quæstione sexta. Et ejus ratio est, quia moraliter, imo ex natura rei illud est signum odii, unde de se generat scandalum, et odium in alio. Dices: non teneor ex charitate resalutare omnem salutantem, sicut nec respondere omni loquenti. Respondetur etiam teneri ex quadam urbanitate, quamvis, si omittam, solum erit veniale, non enim est gravis læsio charitatis per se; tamen respectu inimici, quia hic et nunc, pensatis omnibus circumstantiis, illa omissio est significativa odii, ideo ex genere suo gravius est peccatum, et contra charitatem, quamvis in individuo sæpe possit esse veniale, attenta conditione personarum et circumstantiarum.

9. *Tertium consecrarium.* — Tertio infertur quando et quomodo teneatur remittere injuriam inimico; multa enim nomine hujus remissionis intelliguntur: primum, interioris odii depositio, et hoc modo semper est in præcepto hæc remissio, juxta illud Matth. 6:

Si non remiseritis, etc., de cordibus vestris. Secundo, intelligitur exterior manifestatio interioris animi, qua eum, qui injuriam intulit, in amicitiam recipiamus, et nos omne odium deposuisse ostendimus, et hoc simpliciter et absolute non est præceptum, nisi quando id omittere moraliter esset sese ostendere et gerere ut inimicum. Ratio est, quia non semper tenemur exhibere signa amicitiae. Unde colligunt auctores citati, et indicat divus Thomas 2. 2, quæst. 83, quando, qui injuriam intulit, veniam petit, teneri alterum ad exhibenda signa amicitiae, quæ sufficienter ostendant depositionem odii, quia tunc in illis circumstantiis ea omittere est morale signum odii; item est scandalum, et provocare alterum ad perseverandum in inimicitia, quia putat se non invenire locum veniæ, ut colligi potest ex Matth. et Luc., cap. 6. Quid autem in ea opportunitate faciendum sit, prudentiæ committitur.

10. *Alia remissio.* — Tertio, intelligitur condonatio omnis satisfactionis, et hoc simpliciter non est in præcepto; nam potest quis juste jus suum prosequi per legitimam potestatem, ut habetur in nonnullis decretis, et id confirmat omnium auctorum consensus, et usus virorum proborum. Ratio est, quia ille de se est actus consentaneus justitiæ, quod maxime habet locum, quando quis intendit ut sibi restituantur bona externa, vel honor aut fama, etc. Sed cavendum est ne misceatur odium; secundo ne nimium proximus prematur, ita ut cum notabili detrimento suo cogatur vel minimo damno satisfacere; nam interdum id poterit esse contra charitatem, ut patet Matthæi 13 et 18. Unde notat Sylvester supra, si is qui intulit injuriam, satisfecit quoad potuit, contra charitatem esse illum amplius urgere, ut faciat quod non poterit; quod præterea intelligendum est, nisi intendatur per se justa poena propter commissum delictum: quod etiam, si debito modo fiat, justum esse potest, et interdum præceptum, ut in materia de justitia tractatur.

DISPUTATIO VI.

DE PECCATIS CONTRARIIS HIS PRÆCEPTIS.

Antequam accedamus ad præcepta quæ versantur circa actus exteriores, dicemus de modis quibus interius peccatur contra hæc præcepta, quæ versantur in actibus internis; contra quæ duobus modis in genere peccari

potest, vel omittendo, et de hoc nihil occurrit dicendum; supposita enim cognitione præcepti affirmativi, et temporis, ac modi quo obligat, omissio per se solum addit privationem; alius modus est committendo, de quo agendum erit.

SECTIO I.

Utrum odium Dei sit peccatum omnium maximum.

1. *Odium quid sit.* — *Odium abominationis.* — *Odium inimicitiae.* — Odium, ut a nobis explicari potest, est velle alteri malum, ut malum sit illi; qui actus formaliter magis est desiderium quoddam indicans formaliter odium, quod in quadam aversione voluntatis consistit; sicut enim amor est pondus, vel vinculum cum re amata, ex quo sequitur desiderium boni illius, si sit amor benevolentiae, vel desiderium quo appetimus illam rem nobis, si sit amor concupiscentiæ, ita odium est quidam actus quo aliquis voluntarie disjungitur in affectu amandi; quod dupliciter contingit, vel considerando alium ut habet ordinem ad nos, et est nobis infestus; ex quo sequitur ut desideremus illi malum illud, quod sufficiens est ut illum a nobis separemus, et hoc odium pertinet ad concupiscentiam, et solet dici abominationis; aliquando contingit voluntatem averti ab alio in se, et inde velle illi omne malum simpliciter, et hoc est proprium odium inimicitiae, sed regulariter ducit originem ex priori, juxta illud Sapient. 2: *Circumveniamus justum, quoniam contrarius est operibus nostris.*

2. *Objectio.* — *Solutio.* — Dices: quomodo voluntas potest velle malum, sub ratione mali, etiam alteri? Dico posset odisse non esse velle, sed nolle potius; dico tamen etiam odium includere positivam voluntatem, qua appetimus alteri malum; ut autem malum alteri velimus, non oportet in illo quærere rationem boni, sed potius mali: nam sicut amamus alicui bonum quia bonus est, vel quia ipsum amare bonum est, ita volumus alicui malum, quia malus aliquomodo est. Ex quo recte dixit D. Thomas 2. 2, quæst. 34, art. 1, odium Dei, si solum præcise consideretur id quod in Deo est, non esse possibile, ideoque non posse haberi a vidente Deum, quia in Deo secundum se nulla est ratio mali; tamen per relationem ad effectus potest sub aliqua ratione mali apprehendi, scilicet puni-